

ŽIVOT I SPISI SV. AUGUSTINA

OD g. 387.—412.

Pošto sam u 3., 4. i 5. broju ovogodišnjeg »Života« pokušao prikazati psihologiju obraćenja Augustinova sve do potpunoga vjerskog i moralnog preokreta njegova, praktični su me razlozi potakli, da se međutim u tri daljna broja potanije zabavim svećevom naukom o Crkvi, o Euharistiji i o redovničkom životu. U dva posljednja broja ove godine hoću da se po mogućnosti vratim hronologijskom redu života i djelatnosti našega jubilarnog crkvenog naučitelja. Početak borbe protiv pelagijevstva nekako dijeli ovu katoličku periodu života svećeva na dva dijela. Držat ćemo se ove diobe, ali ne tako skrupulozno, da se ne bismo na jednom istome mjestu osvrnuli i na suvisle događaje drugog odsjeka života.

1. Katehumen, neofit i asketa u samoći pripravlja se za potonju golemu djelatnost apostolsku. Filozofijski spisi njegovi.

Od onog prizora »Uzmi i čitaj« u vrtu milanskom Augustin je postao novi čovjek. Taj je preokret njegov isto tako radikaln i savršen, premda se nije tako naglo izvršio kao obraćenje Savla u Pavla. Poput apostola Pavla na putu u Damask i Augustin od sada misli samo na jednu brigu: »Gospode, što hoćeš da činim?« U rječitom izlivu svoga srca daje oduška svojim ustaljenim teocentričkim čuvstvima, kad u uvodu devete knjige »Ispovijesti« kliče:

»O Gospode, ja sam sluga tvoj i sin tvoje službenice. Raskinuo si moje verige, i prikazat ću ti žrtvu hvale. Neka te hvale srce moje i jezik moj, i sve kosti moje neka govore: »Gospode, tko je nalik tebi? Da, i odgovori mi, reci duši mojoj: Spas tvoj sam ja!...«

Dobro mu je došla boljetica vrata i prsiju kao povod, da se bez smetnje u vrijeme berbe g. 386. oprostí sa svojom službom i školom govorníštva. U pratnji svoje majke Monike, sina Adeodata i nekih izabranih prijatelja povuče se na obližnji zaselak Kasicijak, što im ga bogati prijatelj i potonji kršćanin Verekund stavi na raspolaganje. »Ti si Gospode, kliče Augustin, probo naše srce strjelicama svoje ljubavi, i nosili smo tvoje riječi duboko usječene u dušu; a primjeri tvojih službenika silno su raspirivali našu revnost (IX. 2).

»Život« 1930. (XI) Br. 9.

Na temelju svojih svakidašnjih razmatranja i pobudnih razgovora s prijateljima napisao je u samoći onog zaselka dialoge »Protiv Akademika«, »O blaženom životu«, »O redu« i »Solilokvija«. Time se i odužio svome meceni Rogacijanu, što je tako dalje u filozofiji izobrazio sina mu Licencija i rođaka Trigeccija. Ujedno se s prijateljima vježbao u revnoj molitvi i pjevanju psalmsilno se veselio milosrđu Božjemu. Pismeno se obrati sv. Ambroziju, pitajući ma i okajavao svoje pređašnje zablude i grijeha, »u strahu, ali i u nadi i ga među ostalim, koje bi knjige Sv. Pisma sada čitao. On mu preporuča čitanje proroka Isaije. Ali je početniku ova duboka proročka knjiga preteška bila.

Kad je pred korizmu g. 387. došlo vrijeme, da se na višem stepenu katehumenata dade upisati za bližnju pripravu na sv. krst, vrati se u Milan. Tu sv. Ambrozije u uskrsoj noći od 24. na 25. ožujka pokrsti Augustina kao i sina mu Adeodata i prijatelja Alipija. Već prije bijaše Augustin stalno odlučio, da će se posve odreći svijeta, da sa svojim živi samo Bogu, vječnoj mudrosti i pravom blaženstvu, te u toj nakani htjede da se s majkom vrati u Afriku. Na putu onamo u Ostiji poslije kratke bolesti preminu u 56. godini svojoj sv. Monika kanoti u blaženoj ekstazi i presretna, što joj je dobar Bog konačno tako obilno ispunio sve molbe i želje. Sin je sv. majci svojoj u 9. knjizi »Ispovijesti« (cc. 8-13.) postavio prekrasan spomenik svoje sinovske ljubavi.

Augustin se sada privremeno vrati u Rim, gdje se već i prije svoga krštenja bavio pisanjem. O uzroku toga povratka veli (Retract. I, 7): »Ovdje nisam mogao mučke trpjeti, da Manihejci svojim hvastanjem zbog svoje tobožnje uzdržljivosti i umjerenosti zavaravaju neupućene i da se uznose i nad prave kršćane, s kojima se nikako ne mogu porediti. Stoga sam napisao dvije knjige: »jednu o vladanju katoličke Crkve, drugu o vladanju Manihejaca«. Već prije bijaše za dopunjak Solilokvija sabrao građu »o besmrtnosti duše«; ali je protiv njegove volje taj koncept došao u ljudske ruke pod ovim imenom. Želeći Crkvi što više koristiti izvan staleža svećeničkoga, služio se i dotadašnjim svojim znanjem te je stao na enciklopedijski način obrađivati sedam slobodnih umjetnosti pod natpisom »Disciplinarum libri«. Ali je u Rimu svršio samo jedan dio »De grammatica«. Drugi dio »De rhythmico« ili »De musica libri 6«, o harmoniji zvukova i brojeva kao dokazu premudrosti Stvoriteljeve, dovršen je u Africi, dok o ostalim dijelovima imamo samo nepotpunih crtica i odlomaka, jer su važniji vjerski predmeti domala Augustinu utisnuli pero u ruke. Isto je tako u Rimu još napisao dialog »De quantitate animae«, »da pokaže nematerijalnost i ujedno veličinu duše« (Retr. I, 8). Dialog »De Magistro«, u kojem pisac pokazuje svome sinu, da »osim Boga nema učitelja, koji bi čovjeka naučio znanju« (Retr. I, 12), već je u Africi napisan g. 389. Posljednji njegov dialog »De libero arbitrio« (o slobodnoj volji) započeo je također u Rimu i uperen protiv manihejskih zabluda. Bardenhewer ističe, kako je Augustin u svojim dijalozima još nastojao oko lijepog i književno dotjeranog oblika. Ali kasnije

teži samo za tim, da što jasnije, sigurnije i zornije izrazi svoje misli i dokaze, pa je onda napustio oblik dijaloga.

U jeseni 388. iskrcao se u Kartazi »drugi«¹ Augustin nego bijaše onaj, koji je četiri godine prije odomud pobjegao. Stara se punska metropola kroz to vrijeme još jače promijenila u kršćanski grad; a najviše se promijenio Augustin u svojoj duši. Poslije kratkog boravka u Kartazi kod prijatelja Inocentija preseli se u svoje rodno mjesto Tagastu. Živeći tu s bratom Navigijem, sa sinom Adeodatom, s Alipijem i s nekim drugim prijateljima prema evangeoskim savjetima i u samostanskoj zajednici poput apostola u Jeruzalemu, odrekli su se privatnog vlasništva i bavili se postom te vježbama pobožnosti kao i duhovnim štivom pa i znanstvenim i tjelesnim radom. Adeodat je međutim brzo umro svetom smrću.

Taj je zabitni život Augustinov osobito sretan bio i trajao je gotovo tri godine. On je drugovima prednjačio u svemu i brinuo se svojim govorima te novim spisima za svoju i njihovu ascetsku izobrazbu. »Kad su moja braća vidjela, da me ne veže nijedna druga dužnost, predložili bi mi pitanja različitog sadržaja. Odgovorio sam na njih ne držeći se stalnoga reda. Kao biskup sam kasnije dao sabrati one odgovore.«² Glas o učenosti i svetosti Augustinovo već se tada po Africi toliko proširio, te ga je u Hiponu želio vidjeti neki carski povjerenik. Bijaše to uzoran kršćanin; ali se on ipak nadao, da će posve prezreti taštinu svjetsku, ako bi jedamput iz usta Augustinovih slušao riječ Božju.³ Tim povodom svetac dođe u biskupski grad Hipon ne stuteći, da tamošnji biskup Valerije nema uza se nijednog svećenika. Brižno je naime izbjegavao one gradove, koji nisu imali svećenika, da ga ne prisile na primanje tog časnog bremena. Pa kad je Augustin među ostalim lajcima prisustvovao propovijedi starog Valerija, ovaj je puku upravo razlagao potrebu, da se pobrinu za izbor dostojnog svećenika, koji će nemoćnom starcu biskupu biti u pomoći. Na to svi nazočni vjernici predložiše uglednog Augustina za tu službu. Uzalud se ovaj otimao namijenjenoj časti i velikoj odgovornosti. Konačno je morao popustiti glasu puka, koji je ovdje doista bio glas Božji.

Postavši prezbiterom hiponske crkve na koncu g. 390. Augustin zamoli svetog Valerija, da bi se kroz neko vrijeme proučavanjem Sv. Pisma mogao još bolje pripraviti na propovjedničku službu, koju mu je starac biskup mimo tadašnji običaj namijenio, jer je sam kao rođen Grk premao znao latinski. Tek od Uskrsa g. 391. u svojoj 37. godini primio je Augustin ovu službu. U Hiponu nije nimalo odustao od strogog ascetskog i samostanskog života. Valerije mu je naime poklonio vrt, i tu je Augustin sagradio samostan i oko sebe sabirao braću klerike dobre volje. Najprije mu se pridružiše Evodije i Alipije s Navigijem. Jedan od prve braće bijaše također Posidije, potonji biskup kalamski i pisac života Augustinova. On pripovijeda, kako su iz ove samostanske zaje-

¹ En. in ps. 36, sermo 3, 19.

² Retr. I, 26.

³ Possidius, Vita s. Aug., c. 3.

dnice proizašla desetorica veoma čestitih i učenih biskupa, koji su i sami onda podigli razne samostane.

Tako je Augustin po riječima barona von Hertling postao, ako ne prvi osnivač, a to barem najuspješniji promicatelj samostanskog života u sjevernoj Africi. O idealnom shvaćanju i praktičnoj razboritosti i brizi Augustinovoju za samostane već sam prije govorio u posebnom članku. Pridošlo je u Afriku i više drugih monaha s talijanskog otoka Kapraje i s istoka, te su neki »uz besposlene ruke htjeli imati pune žitnice«. Drugi su se opet kojekuda skitali (gyrovaži) i sablažnjavali narod. Tim je povodom Augustin g. 402. na ponuku kartaškog biskupa Aurelija napisao raspravu »O radu monaha«.

2. Propovjednička i spisateljska djelatnost svećenika i biskupa Augustina. Spisi protiv Manihejaca.

U Africi i u nekim drugim krajevima imali su početka samo biskupi pravo propovijedati. Stoga su neki stali kuditi i svećenika Augustina, kad je namjesto nazočnog biskupa Valerija propovijedao. Ali se brzo utvrdi novi običaj, što ga je i sv. Jeronim silno zagovarao, te su ga i drugi biskupi počeli uvoditi u svojim crkvama povjerivši osobito sposobnim i svetim svećenicima stalnu službu propovjedničku. Posidije lijepo veli, da je ovom službom Augustinovom »zapaljena i na svijećnjak uzdignuta plamena luč« (c. 5.). Augustin je bio pravi propovjednik po Srcu Božjem, ali i po srcu ljudskom, jer je propovijedao čistu riječ Božju i svima u toj službi vanredno omilio, te baron von Hertling s pravom kod njega govori o »karizmi izabranog govornika«. I mlitavi su kršćani u Hiponu napeto slušali sve češće propovijedi svećenika i potonjega biskupa Augustina. Često bi se on više dana uzastopce popeo na ambon, kadikad je i po dva puta na dan propovijedao. Neke propovijedi, koje su do nas došle, pokazuju, da ih je marljivo pripratio. Često je prema prilikama i improvizirao; ali je vazda crpao iz punine, jer je vazda živio u vrhunaravnoj atmosferi i gojio intenzivan život duhovni uz dnevno razmatranje riječi Božje. Često bi ga javnim pljeskanjem prekinuli kod propovijedanja. Ali se on time nije zadovoljio, nego je dalje potresao njihova srca do suza i do promjene života.

Svoja propovjednička načela razlaže svetac u spisu »O nauku kršćanskom«, što ga je počeo g. 397. i dovršio istom g. 426., a donekle i u djelcu »O katehiziranju nekih« od g. 400. Prvi spis obuhvaća 4 knjige, koje prema uvodu piščevu raspravljaju o dvostrukom pitanju svake biblijske znanosti. 1. Kako da nademo smisao Sv. Pisma? 2. Kako ćemo na temelju te spoznaje puku predavati riječ Božju? Ali se Augustin tu bavi svom znanstvenom spremom klerika, koja postizava svoj cilj i vrhunac u vještom razlaganju Sv. Pisma. U prve dvije knjige svetac raspravlja o prethodnoj profanoj i bogoslovskoj izobrazbi, koja se za to traži. Dvije su druge knjige hermetika i homiletika.

Augustinu je sve stalo do same stvari, a ne do riječi. »Što koristi zlatan ključ, ako ne digne ključanice? Bolji je drveni, ako nam otvori.« Drugo

mu je načelo, da se treba prilagoditi shvaćanju slušalaca. On voli ogriješiti se o pravilo gramatike, nego da ga slušaoci ne bi razumjeli. Ipak ne prezire govorničke umjetnosti, gdje ona pomaže, da se srca potresu, i brižno se kloni svake trivijalnosti u predavanju i izrazu. Sam je gotovo uvijek nezadovoljan sa svojim propovijedima i teži vazda za boljim. Unutra je u duši svojoj pun same stvari te bolno osjeća nemoć, da stvar riječima tako razloži, kako je sam poznaje. To osobito zato ne može, jer misli prosijevaju u njegovoj duši poput nagle munje, a govor mu je, kaže, trom i dugočasam i veoma različit. I dok se on još muči, kako bi se izrazio, nestalo mu je onog munjevitog shvaćanja.

Kraj govorničke »karizme« Augustinove nije čudo, što su se u Hiponu svi oduševili za njegove propovijedi. Kad se u jeseni g. 393. priređivao generalni sabor afričkih biskupa u Hiponu, povjeriše svećeniku Augustinu časnu zadaću, da u ovoj odličnoj skupštini raspravlja »o vjeri i simbolu«. Ugled je njegov brzo tako porastao, te se biskup Valerije zabrinuo, da mu ne bi oteli njegovo blago i predložili Augustina za koju ispražnjenu biskupsku stolicu. Zeleći dakle, da ga samom sebi osigura za nasljednika, izabra ga g. 395. svojim pomoćnim biskupom uz radosno odobravanje i klicanje puka. Uzalud je numidski primas početka protiv toga prosvjedovao; uzalud se i sam Augustin tomu otimao. Ostali afrički biskupi razbiše njegove sumnje spominjući mu razne slične slučajeve. Tek poslije svoje biskupske posvete Augustin saznade za onaj nicejski kanon, koji zabranjuje posvetiti drugoga biskupa za jedan te isti grad. Kasnije je sam Augustin prodro s prijedlogom, da se svakom biskupu prije njegove posvete imadu pročitati kanoni raznih sabora. Čini se, da je Valerije još iste g. 395. umro, te ga je tako naslijedio Augustin i u biskupskoj upravi.

* * *

Vrijeme je sada, da se napose osvrnemo na polemičku djelatnost Augustinovu protiv Manihejaca i srodnih Priscilijanista.

Još u Tagasti sastavio je g. 389. »Dvije knjige o Genezi protiv Manihejaca«. Protiv plitkih prigovora i poruga Manesovih pristasa Augustin ovdje opravdava tri prva poglavlja prve knjige Mojsijeve slijedeći alegorički smjer; no kasnije je i u pravom smislu tumačio ista poglavlja. Spis »O pravoj religiji jedna knjiga« od g. 390. naperen je protiv manihejskog dualizma. U knjizi »O koristi vjere« neoprezbiter Augustin g. 391. razlaže, zašto katolička Crkva traži od nas poniznu vjeru, a ne nuda tobožnjeg znanja poput manihejskih varalica. Iste je godine također napisao »O dvjema dušama protiv Manihejaca« obarajući krivu nauku, po kojoj bi čovjek imao dvije duše, dobru dušu, koja potječe od Boga, i zlu dušu, koja da pripada kraljevstvu tmine.

Posidije (Vita s. Aug., c. 7.) poimence ističe javnu i slavnu Raspravu protiv Fortunata, korifeja brojnih hiponskih Manihejaca. Ova se na molbu katoličkih i donatističkih Hiponaca držala u istom gradu 28. i 29. kolovoza 392. Fortunat je dobro poznavao

oštroumnog Augustina još od Manihejske periode njegove, i zato se na tu disputaciju dao skloniti samo pod pritiskom svojih istomišljenika, koji baš bijahu njega isticali kao čudovište mudrosti bez premca. Disputiralo se o pitanju, kako je zlo nastalo. Fortunat niti je mogao katoličku nauku oboriti niti manihejsku zabludu obraniti. Konačno je priznao svoju nemoć i obećao, da će se posavjetovati sa svojim starješinama; i ako mu ovi ne bi riješili prigovora katolikâ, da će se onda pobrinuti za svoju dušu. No gle, od ovog dana nestalo je Fortunata zauvijek iz Hipona. Brzopisci su točno zabilježili i izdali tekst ove rasprave »**Acta seu disputatio contra Fortunatum Manichaenum**«. Posidije ističe (c. 7.), kako je odonda katolička Crkva u Africi uz milost Božju napredovala te su nesamo katolici nego i krivovjerci s najvećim zanimanjem stali čitati spise Augustinove i slušati njegove propovijedi.

Oko g. 394. svetac u posebnom spisu pobija tvrdnje Manihejca Adamantina o tobožnjim protivurječijima između Starog i Novog Zavjeta. U drugom spisu ustaje »**Protiv t. zv. temeljne poslanice Manihejeve**« ili Manesa, koža su njegovi pristaše kovali u zvijezde. Tu se nalazi slavno načelo Augustinovo: »Ja ne bih vjerovao ni evanđelju, kad me na to ne bi potakao ugled katoličke Crkve« (c. 5, 6). Jedina naime katolička Crkva jamči nam nepogrješivo za autentičnost evanđelja.

Već prije vidjesmo, koliko su se Manihejci razmetali svojim Faustom, milevskim biskupom. Augustin oko g. 400. u »**33 knjige protiv Fausta**« sustavno pobija njegove prigovore protiv Starog Zavjeta, što su ga Manihejci posve zabacili, i protiv tobožnjih iskrivljenja Novog Zavjeta. Uz disputaciju o slobodi volje čovječje »**Protiv Manihejca Feliksa**« i uz odlučan odgovor na »**Pismeni poziv Sekundinov**«, da se (Augustin) vrati Manihejcima, svetac je još oko g. 404. izdao spis »**O naravi dobra protiv Manihejaca**«, gdje raspravlja o razlici dobra i zla u opreci s materijalističkim manihejskim shvaćanjem zla kao tobožnje pozitivne supstancije. I razna egzegetska djela Augustinova, što ćemo ih kasnije navesti, naperena su protiv manihejskih zabluda.

Spomenut nam je ovdje još dva spisa, koje je svetac kasnije između g. 415. i g. 420. napisao protiv španjolskih fatalističkih Priscilijanista, jer su se i ovi heretici pozivali na neka manihejska načela. To je »**Oziju posvećen spis protiv Priscilijanista i Origenista**« uz »**2 knjige protiv protivnika Zakona i Proroka**«, gdje Augustin pobija nekog pristašu Marcionova, koji davlu pripisuje Stari Zavjet.

Kraj sve neumorne polemike protiv Manihejaca, Augustin se ipak i prema ovim hereticima odlikuje svojim plemenitim, mirosljubivim značajem. O tom svjedoči ova izjava njegova: »Neka mrze na vas oni, koji ne znaju, koliko truda stoji naći istinu, i kako je teško očuvati se od zablude« (Contra epist. Manich. 2, 2-3). U svojoj polemici on se vazda drži načela: »Uništite zablude, ali ljubite zalutale.«

3. Vladanje Augustinovo prema Donatistima i spisi njegovi protiv ovih raskolnika.

Po izvještaju Posidijevu (c. 7.) većina Afričana bijaše se dala prekrstiti od pristaša Donatovih († poslije g. 347.). I tako je ka-

tolička Crkva u tim krajevima čamila u manjini i u velikoj bijedi, kad je Augustin počeo svoju djelatnost u Hiponu. I ovdje su bili katolici u manjini pa su se imali braniti i od manihejskih i od donatističkih zabluda. Otkako je pak Augustin postao biskupom, »on je većim ugledom i u svom biskupskom gradu i kamogod bi ga pozvali, revno i ozbiljno propovijedao riječ vječnog spasenja uz napredak Crkve Božje, vazda pripravan da svakomu na njegov zahtjev dade račun o svojoj vjeri i nadi u Boga. Napose su Donatisti o njegovim riječima izvješćivali svoje biskupe« (Vita c. 9.) kojih je tada bila sva sila u Africi.⁴

Saznavši za njihove odgovore, Augustin »je strpljivo i blago te, kao što je pisano, sa strahom i trepetom radio oko spasenja svih pokazujući, kako je nepobitna, istinita i opravdana vjera i nauka Crkve Božje. Dan i noć vazda je nastojao oko toga i privatnim pismima, što ih je upravio njihovim biskupima i odličnim lajcima. U njima bi obrazložio katoličku nauku i politicao raskolnike, da se opamete, ili barem da se s njime upuste u raspravu. Ali oni ne uzdajući se u svoju poziciju ne htjedoše mu nikad otpisati, već su u svom gnjevu stali mahnutati. Privatno i javno izvikali su Augustina kao tobožnjeg zavodnika i varalicu duša, što ga treba ubiti poput vuka, da se stado obrani, jer da će Bog nesumljivo sve grijeha oprostiti onome, koji bi to učinio. Tako se nisu ni Boga bojali ni ljudi stidjeli. Augustin je pak nastojao, kako bi se svi uvjerali, da (Donatisti) nemaju pouzdanja u svoju stvar; zato se ovi nisu ni usudili doći, makar i službeno bili pozvani na mejdan.« (Vita, c. 9).

Dalje nam Posidije pripovijeda (c. 10.) o nedjelima t. zv. monahâ skitalica,⁵ koji su mačem i ognjem pustošili katoličke krajeve te se nisu žicali ni krvi vjernih katolika proliti, ili im vapnom i octom lice poprskati i lišiti ih očinjega vida, tako te su napokon omrznuili i treznijim Donatistima, od kojih su se mnogi opet izmirili s Crkvom.

Glavnu zaslugu u tom poslu izmirenja stekao je neumorni Augustin kako svojim propovijedima tako svojom književnom djelatnošću. Sam je svetac, kako dobro ističe Dr. Bardenhewer, predmet donatističkih prepiraka sveo na ove riječi: »Dvostruko je zlo vaše, što kod vas kudimo: prvo, što ste s obzirom na prekrštavanje u zabludi; drugo, što ste u razdoru s onima, koji u tom pitanju pravo sude« (Contra Cresconium, 3, 3).

Donatisti su naime poput starih dvokrštenika iz vremena Ciprijanova krivo mislili, da je uspješna djelatnost sakramenata, poimence krsta, bitno ovisna o pravovjernoj vrijednosti i moralnoj vrijednosti djeliteljevoj, dok po katoličkoj i Augustinovoj nauci sakramenti su objektivno uspješna sredstva milosti, bitno neovisna o svetosti djeliteljevoj. Jer »bio Petar ili Pavao ili Juda, koji

⁴ Samo jedna od raznih sekta donatističkih poslala je 310 svojih biskupa na sabor u Bagai, malo prije nego je Augustin zasjeo biskupsku stolicu (Mourret, Historie générale de l' Eglise II, 407).

⁵ »Circumcelliones«, što su ih Donatisti časno nazvali »agonizantes«.

krsti, vazda je to krst Kristov.« Krivi pojam Donatista o sakramentima oslanja se na njihovo krivo shvaćanje Crkve, koja je po njima samo zajednica pravednika.

Prvi je spis Augustinov protiv Donatista »Psalam protiv sljedbe Donatove«, napisan g. 393. Taj se psalam javno pjevao i u crkvi, i tako je sadržajem svojim prosvijetlio masu katoličkog puka s obzirom na povijest i jezgru donatizma, da je istisnuo donatistički psalam, kojim je njihov prvak Parmenijan kartaski htio predobiti narod. Bardenhewer donosi zanimljivih potankosti o strukturi i sadržaju toga psalma Augustinova (IV, 468). Svega je svetac barem 20 različitih polemičkih spisa izdao protiv Donatista između g. 393. i g. 420.,⁶ dok nije taj raskol posve smalaksao, jer su se Donatisti u sve većem broju dali predobiti za katoličko jedinstvo. Osvrnut ću se ovdje samo na miroljubiva načela Augustinova prema tim raskolnicima i na slavni vjerski razgovor u Kartagi od g. 411.⁷

U početku biskupske djelatnosti Augustinove Donatisti se bijahu toliko osilili u Hiponu, te su zabranili svojim pekarima peći kruh za katolike. Dok je Augustin propovijedao, često mu je smetala vika donatistička iz obližnje njihove kapele. Putem idući čuo je biskup, gdje mu dovikuju: »Dolje izdajice! Dolje progonitelju!« Češće je htio da opameti kojeg mladića, da se ljepše vlada prema ocu i majci. A mladić bi mu onda osorno odgovorio: »Dobro: poslat ću Donatistom!« I odmah se dao prekrstiti po njihovim svećenicima, koji su mu onda našli mjesta u svojim pljačkačkim četama.⁸

Protiv takovih izgreda Augustin je nada sve preporučivao svojim neiscrpljivu ljubav i blagost. Javno bi kazivao: »Znam iz iskustva, kako se lako možemo prevariti... Braćo, vaš biskup svesrdno vas moli, da vi, koji ste u ovoj crkvi, ne biste uvrijedili onih, kojih ovdje nema, nego da biste im isprosili milost, te oni dođu u vašu zajednicu.« I na raznim saborima zagovarao je, osobito spočetka, samo blagost i umjerenost kraj svih nasilja donatističkih. Posidije pripovijeda (c. 12), kako su raskolnici jednoć na putu zasjedali Augustinu; i malo da nije mučeničkom smrću platio svoju ljubav prema tim fanaticima. Provodič je njegov naime krivim putem udario, i tako je svetac smrti izmakao.

Kad su napokon donatistička nasilja prevršila svaku mjeru, Augustin je popustio složnom zahtjevu svih drugih katoličkih biskupa, da bi se utekli zaštititi državne vlasti i cara Honorija, koji je g. 409. dva stroga zakona izdao protiv ovih izgreda.⁹

⁶ Vidi natpise i jezgru sadržaja kod Bardenhewera, *Geschichte der altkirchl. Litteratur*, IV, 468—473.

⁷ Brück i neki drugi historici odveć pesimistički sude o uspjehu toga razgovora i truda Augustinova.

⁸ V. Mourret, *Hist. gén. de l' Eglise*, II, 407.

⁹ Mourret, *ibid.* II, 407.—409.

Konačno su katolički biskupi u krajnjoj popustljivosti caru predložili vjerski razgovor u Kartazi. I doista pod predsjedništvom carskog namjesnika Marcelina došlo je na koncu kolovoza g. 411. do konferencije između 286 katoličkih i 279 donatističkih biskupa. Učenost i dialektika Augustinova slavila je tu divno slavlje. On je odmah istakao stožernu tačku: »Priznajete li vi, da Crkva može na zemlji imati u svom krilu grešnika, a da ništa ne izgubi od svoje svetosti? Dosljedno morate i to priznati, da je Crkva živo vrelo spasenja, koje se hrani Kristovim zaslugama, i da sakramenti, ako su samo pravo podijeljeni u ime Kristovo i po nakani Crkve, uspješno djeluju po sebi, neovisno od svetosti djelateljeve, jer primaju svoju posvetnu moć od Isusa Krista.«

Donatisti moradoše priznati, da je to prava nauka, koju su i sami slijedili protiv donatističke sekte Maksimijanista. Marcelin u ime carevo odobri sve točke katolika, i ovi pod vodstvom Augustinovim isposlovaše u svojoj kršćanskoj ljubavi razne olakšice osuđenim Donatistima, osobito onima, koji su barem sada pokazali nešto dobre volje. Mourret (II, 409) ističe na temelju 144. Augustinove poslanice, da je ta konferencija urodila mnogim obraćenjima.

Istina je, fanatici su se sada još više razbješneli, ubili svećenika Restituta, osakatili svećenika Inocencija i tako izazvali novih građanskih kazni i globa. Augustin nije htio smrtne kazne za tvrdokorne Donatiste, nego samo osiguranje od njihovih tvornih napadaja i konačno je priznao: »Svojim iskustvom konstatirao sam, da je nekima koristilo, što su strahom i kaznama obuzdani pod pritiskom sile. Time su imali povoda, da se upute na istinu.«¹⁰ Prevareni su Donatisti odsada lakše mogli čitati spise sv. Augustina, osobito izvještaj o vjerskom razgovoru od g. 411. »*Breviculus collationis cum Donatistis*« i spis »*Contra Gaudentium*«. Mourret veli (II, 410): »Zabluda donatistička iščezavala je malo pomalo.« Ova istinita izjava stoji u očitoj opreci s pesimističkim izvodi-
ma Brückovim (*Kirchengeschichte*, 7. izd. 172). I Posidije (c. 12.—13.) pripovijeda o brojnim obraćenjima Donatista po Augustinu i o sve većem napretku Crkve; pa i sam Augustin veseli se još u 70. godini svojoj »ponovnom sjedinjenju Donatista« s katoličkom Crkvom (Epist. 211., c. 4. u t. zv. redovničkom pravilu).

4. Dvije značajne apologije Augustinove: »Ispovijesti« i »O Gradu Božjemu«.

Prije nego se upustimo u pretresanje žilave protupelagijevske polemike Augustinove, uvrstit ćemo ovdje kratak prikaz jezgre onih dviju najslavnijih knjiga, koje su po Lesaaru¹¹ »sobito ovjekovječile ime Augustinovo te u svjetskoj književnosti zapre-

¹⁰ V. Epist. 133, 134, 139, 185.

¹¹ Der. hl. Augustin, 228.

maju posve odlično mjesto, što ga u očima kršćana natkriljuje samo knjiga nad knjigama, Sveto Pismo.« Jednu i drugu knjigu zamisli pa i velikim dijelom napisa svetac usred svoje borbe protiv Donatista i to u obranu svoju i Crkve Božje. »U jednom i drugom spisu velebnom dramatikom prikazuje se boj, što ga zlo nije protiv dobra u ovom vremenu. Bojno je polje u prvom spisu, u »Ispovijestima«, pojedini čovjek, u drugom spisu »O Gradu Božjemu« čitav ljudski rod. U obadva boja konačna pobjeda pripada Bogu, beskrajnom dobru. Pojedini ljudi i sav rod ljudski dolaze do Bogom određenog mira i blaženstva samo uz taj uvjet, da po milosti Božjoj podvrgnu svoju volju vječnoj volji Božjoj te jedino prionu uz Boga, vječnu istinu i vrhovnu ljubav. Za pojedinca vrijedi zamisao »Ispovijesti«: »Stvorio si nas za sebe, Gospodine, i nemirno je srce naše, dok se ne smiri u tebi.« (Conf. 1, 1.) A za sve ljudstvo vrijedi kao jezgra druge knjige riječ psalmistova: »Blago si ga narodu, komu je Bog gospodar.« (Ps. 143, 15)¹²

Kako je Augustin došao do čudne namisli, da kao biskup u dobi od 46 godina nesamo pred Bogom nego i javno pred svijetom položi ispovijed o svemu dotadašnjem životu svome? Vanjske su ga prilike na to ponukale. Što je naime od g. 395. više rastao ugled svetosti i učenosti njegove kod svih dobrih, to su više protivnici, a osobito zlobni Donatisti stali mrziti na nj, i da potkopaju njegov ugled, objesili su na veliko zvono, što god su nepovoljno i grešno mogli naći iz predašnjeg njegova života, i uz to mu prisivali još mnogo pravih kleveta. Ako se Augustin na to utekao javnosti, nije to učinio iz uvrijeđenog ponosa, nego iz ljubavi spram istine i Crkve. Već prije Augustin reagira na lične napadaje Donatista u jednoj propovijedi, što ju je držao u Kartazi, čini se, još prije nego je izdao svoje »Ispovijesti«.

»Neka govore protiv nas, što god hoće; ipak ćemo ih ljubiti i protiv volje njihove. Znamo, što govore; ne ćemo se zato ljutiti na njih; pa i vi strpите se zajedno s nama. Vide naime, da stvarno ne mogu ništa opraviti, i zato napadaju ličnost našu govoreći o nama mnogo zla, mnogo toga, što znaju i mnogo toga, što ne znaju (ili ne mogu dokazati). Što znaju, pripada prošlosti našoj. Da, bili smo jednoć, da se poslužimo riječju apostola, nerazumni i nevjerni te ni za što dobra. Ludujući u pogubnoj zabludi (manihejskoj) mahitali smo. Ne nijećemo toga. I koliko ne nijećemo svoje prošlosti, toliko hvalimo Boga, koji nam je oprostio, što dakle, heretiče, ti napuštaš stvar i napadaš ličnost? Ta što sam ja? Zar sam ja Crkva katolička? Zar sam ja baština Kristova, raširena po narodima? Meni je dovoljno, što sam u njoj. Ti kudiš moja prošla zla; što veliko tu činiš? Stroži sam ja s obzirom na svoja zla nego ti. Što ti kudiš, ja sam to osudio. O da bi i ti to nasljedovao, da bi i tvoja zabluda pripadala prošlosti! Prošlo zlo (o nama), što znaju, dogodilo se osobito u ovom gradu. Ovdje smo naime zlo živjeli.

¹² Lesaar, ib. 228.—229.

To ja priznajem. I koliko se veselim milosti Božjoj, toliko me boli moja prošlost, ili bolje da rečem, boljela bi me, kad bih i sada takav bio. Ali što da rečem? Zar se veselim? Ni toga ne mogu kazati. Jer kamo sreće, da nisam nikad takav bio! Ipak što god sam bio, u ime Kristovo, to pripada prošlosti.

Ali što sada kude, toga ne znaju. Ima ipak toga, što bi i dosada u meni imali kuditi. Ali toga oni nikako ne znaju. Mnogo mi naime posla zadaju misli moje, gdje se borim protiv svojih zlih poriva i bijem dugotrajan i gotovo neprestani boj protiv napasti neprijatelja, koji hoće da me obori. Uzdišem k Bogu u svojoj slabosti. On, koji me poznaje od rođenja, zna također, što se rada u mom srcu. »No ja nimalo ne marim, da me vi sudite ili čovječiji sud, veli apostol; a ni sam sebe ne sudim.« Jer bolje sebe poznam, nego oni; a Bog me opet bolje pozna nego ja. Neka se dakle poradi nas ne rugaju vama. Ne dao Krist! Govore naime (protiv nas); a tko su oni? I odakle su? Mi ih poznajemo kao zle ovdje, gdje su kršteni. Ako nas dobro poznaju, znaju za našu plovidbu i za naše putovanje po tuđini. Znaju, da smo drugi otišli i drugi se vratili (Sciunt quia alii ivimus et alii redivimus). Nismo ovdje kršteni; nego gdje smo kršteni, tu je Crkva poznata svemu krugu zemaljskom. A ima mnogo braće naše, koja također znaju, da smo kršteni, te su i oni s nama pokršteni. Lako može dakle to saznati, ako je kojem od braće stalo do toga. A zar možemo onima (Donatistima) u prilog pokazati ikoje svjedočanstvo Crkve, s kojom nisu u zajednici? ...»¹³

U istom duhovnom raspoloženju, u kojem je Augustin u Kartazi držao ovu propovijed, napisao je i svoje »Ispovijesti« između g. 397. i g. 400. Po obliku je cijelo djelo izliv žarkog ljubeznog srca Augustinova pred sveznalim i premilosrdnim Bogom. Stoga i diljem svega spisa govori on obično direktno Bogu. O sadržaju i svrsi ovog djela, veli svetac (Retract. II, 6): »Trinaest knjiga mojih Ispovijesti i s obzirom na zla i s obzirom na dobra moja hvali Boga pravednoga i dobroga te pobudno uzdiže k njemu razum i srce čovječje.« Riječ »Ispovijesti« ne znači dakle ovdje samo priznanje grijeha, nego još više pohvalu Božju u smislu psalmista, koji govori: »Confitemini Domino quoniam bonus« (Ps. 105, 1...) i opet »Confessio et pulchritudo in conspectu ejus« (Ps. 95, 6). Prema glavnoj zamisli, izrečenoj u predgovoru Augustin u 9 prvih knjiga očituje duševni i moralni razvitak svoj do sv. krštenja svoga i do smrti svoje majke.. Divnom poniznošću ispovijeda samom sebi i Bogu i svemu svijetu sve grijeha svoga života, »priznajući, kako je u svojoj slabosti vazda upućen na pomoć svog božanskog Spasitelja, bez čije milosti ne može ništa. Grješnik sa svom niskošću i bijedom svojom stoji tu pred beskrajnim veličanstvom Božjim. Djelovanje njegove milosti pojavljuje se u to većem sjaju, što je tamnija bila moć grijeha, u kojoj se očinska ruka Božja spustila do čovjeka«.¹⁴ Već u spisu »Soliloquia« Augustin bijaše donekle preludirao ovoj veličanstvenoj simfoniji i pjesmi zahval-

¹³ Enarr. in ps. 36. Sermo 3. n. 19. M., P. L. 36, 393—394.

¹⁴ Lesaar, I. c. 251.—252.

nici, koja s psalmistom (Ps. 146, 3-5) intonira: »Velik si, Gospode, i veoma hvale dostojan!... Velika je snaga tvoja, a Premudrosti tvojoj nema broja« (Isp. 1, 1).

U 10. knjizi »Ispovijesti« svetac zahvalna srca opisuje sređeno i zadovoljno stanje, u kojem se duša njegova nalazi u vrijeme kad je pisao ovo djelo. A u trima posljednjim knjigama filozofskim načinom osvrće se na stvorenje svijeta po prvoj knjizi Mojsijevoj. Premda nema tako uske veze između ovih triju knjiga i deset prvih, ipak možemo označiti kao jedinstvenu zamisao svega djela: Augustin hvali Boga u sebi i u stvorenju svijeta, u mikrokosmosu — čovjeku i u makrokosmosu ili svemu svemiru. Na koncu te pjesme zahvalnice ozvanja se veseli akord nade Augustinove, da će nakon sretno završenog zemaljskog putovanja doći do pokoja vječne subote i otpočivati u grandioznoj svetosti Božjoj.

Lesaar (str. 252) pita, da li je Augustin svijesno reflektirao na to, što ovim »Ispovijestima« poklanja rodu ljudskom knjigu, koja još nije imala preteče. I veli, da je u toj svijesti valjda napisao one riječi, kojima kudi površnost i razasutost gotovo svih ljudi, što ne će da zavire u svoju vlastitu dušu. »Idu ljudi, kaže, diviti se visokim gorama i golemim morskim valovima i širokim vodopadima i granicama oceana i toku zvijezda; a same sebe ostavljaju te se ni malo ne dive (čudesima Božjim u svojoj duši).«¹⁵ Nečuveno je bilo doonda, da bi ponajveći veleum u naponu svoje snage i slave počeo svemu svijetu skrušeno pripovijedati o svojim zabludama i grijesima i o skrovitim tajnama svoje nutarnjosti, a sve to čisto na slavu Božju. Doista, viši je genij vodio ovdje pero Augustinovo, gdje bez ikakva osvrta na velike historičke događaje s velikim psihologijskim umijećem i opet s tako djetinjском i prirodnom otvorenošću izlijeva dušu svoju pred Bogom, te i nehotice sili sve čitače svoje, da sebe stave na njegovo mjesto pa da i oni počnu »ispovijedati« (Lesaar). Jer »čovjekom biti znači: žeđati za istinom i ljubavlju, znači: preko zabluda i grijeha mučno, ali s jakom nadom pod vodstvom desnice Stvoriteljeve penjati se u nebo, znači: boriti se za najviše, za Boga«.

I jezik Augustinov u »Ispovijestima« potresa nas svojom živahnošću. Kako se izrazuje Lachmann¹⁶ »već prema tomu što hoće da postigne, jezik je njegov nalik na silovitu gorsku bujicu, koja preko stijena pjeneći se šumi i pada u dubljinu, ili je nalik na bistri, srebrni potocić, koji tiho romoneći teče kroz cvjetne livade, ili je opet nalik na široku i silnu velerijeku, koja u veličanstvenom miru valja svoje valove kroz zemlju prema moru.«

Ovo je jedino djelo Augustinovo, što ga sam svetac hvali (Retract. II, 6) i o kojem veli, da ga vazda kod čitanja opet uzdiže k Bogu, kao što se i mnogim drugima mililo i mili. Isto djelo svoje

¹⁵ Ispov. 10, 8.

¹⁶ Die Bekenntnisse des hl. Augustinus, Leipzig 1888, 19; v. Lesaar 233.

preporučuje svetac i carskom činovniku Dariju još nekoliko mjeseci prije svoje smrti:

»Uzmi knjige mojih Ispovijesti, koje si zaželio, i pogledaj me u njima, da me ne bi više pohvalio, nego zaslužujem. Ne vjeruj, što drugi o meni govore, nego vjeruj mojim riječima. Pazi na me, i gledaj, kakav sam čovjek bio u samom sebi i po samom sebi (in me ipso et per me ipsum). I ako ti se nešto mili u meni, hvali onda sa mnoom ne mene nego onoga, koža sam htio hvaliti po svom životu. Jer nas je on učinio, a nismo mi sebe učinili. Mi pak bijasmo se upropastili; ali, koji nas je stvorio, taj nas je i opet spasio (qui fecit, refecit)...«¹⁷

O Bogu i miru njegovu radi i najveći spis Augustinov: »22 knjige o gradu Božjemu«, što ga je prikazao carskom tribunu i bilježniku Marcelinu. Ali područje Božjeg djelovanja nije ovdje samo sitno srce jednog čovjeka, nego se pred dalekosežnim i pronicavim očima genijalnog pisca širi do orijaškog pozorišta, gdje u divnoj živoj drami sudjeluju uza sve ljude, koji su u kojegod vrijeme živjeli, bezbrojni duhovi, dobri i zli, anđeli i đavli. I ovaj je polemičko-apologetski spis nastao vanjskim ali potresnim povodom: Alarikove divlje čete osvojile i opljačkale vječni grad Rim!

O tom povodu sam sv. Augustin piše (Retract. II, 43): »Provalom Gota pod kraljem Alarikom Rim je nakon teškog poraza opustošen. Ovo opustošenje pripisivali su štovatelji mnogih krivih bogova, t. zv. pogani, kršćanskoj religiji, te su zato s većom žestinom i ogorčenošću nego obično stali huliti na pravoga Boga. Tada se u meni raspalila revnost za kuću Božju, te sam odlučio, da ću protiv njihovih psovaka ili zabluda napisati knjige o Gradu Božjemu.« Počeo je djelo pisati g. 412.; ali važni su i neodgodivi poslovi, kako veli na istom mjestu, bili povodom, da se spis prekinuo. Čitav omašni spis obuhvaća dva glavna dijela: 1. polemički dio u 10 prvih knjiga i 2. spekulativno-apologetski dio u 12 posljednjih knjiga. O polemičkom dijelu veli sam Augustin (ibid.):

»Prvih pet knjiga pobija one, koji misle, da je štovanje poganskih bogova potrebno za sreću zemaljsku. Oni isti tvrde, da zbog zabrane tog idolopoklonstva nastaju i preobiluju ona zla. U daljnih pet knjiga govori se protiv onih, koji istina priznaju, da nije nikada nestalo ovih zala među smrtnicima, i da ih ne će nikad nestati, nego da se ona zla sad više sad manje šire i prema različitim prilikama mjesta, vremena i osoba; ali isti javno uče, da je žrtveno štovanje mnogih bogova korisno poradi prekogrobnog života. Dakle u ovo 10 knjiga pobijaju se ona dva kriva mišljenja, koja se protive kršćanskoj religiji.«

Augustin nije neosjetljiv bio za nesreću rimskog grada i carstva. U propovijedi »O osvojenju grada (Rima)« sam bolno uzdiše: »Užasne su nam vijesti javljene o porazima, požarima, pljačkanjima, ubijstvima i mrcvarenjima ljudi. Istina je, mnogo sme

¹⁷ Epist. 231. n. 6. M., P. L. 23, 1025.

toga čuli; često smo plakali, jedva se utješili« (n. 3. M. P. L. 40, 718). Ali svetac sve to shvaća u svijetlu vrhunaravne Providnosti Božje i s ovoga gledišta zna on nesamo tješiti teško iskušane kršćane primjerom Jobovim, kako to čini u spomenutoj propovijedi, nego im podaje i jezgrovitu pouku o toj Providnosti Božjoj s obzirom na pripuštanje velikih zala. Zato se rado odazvao ponovnim molbama Marcelinovim te i u propovijedima pobija prigovor pogana: »Krist je Rim razorio, što su ga bogovi kameni i drveni sačuvali bili,«¹⁸ i u golemom spisu »O Gradu Božjemu«¹⁹ uz to prema uzvišenom filozofsko-bogoslovskom pragmatizmu crta pravi, nutarnji i trajni odnos između kršćanstva i poganstva u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, i tako se njegova apologija razvija do divne filozofije povijesti, koja u svojoj grandioznoj koncepciji nadilazi sve starokršćanske apologije poput najvišeg gorja.²⁰

Pobijajući dva glavna prigovora poganske svjetine i poganskih filozofa, ujedno u 6. knjizi pretresuje trostruku pogansku bogosloviju, kako ju je crpao iz propalog spisa Varonova »Antiquitates«: mitologijsku ili pjesničku, naravnu ili filozofsku i alegorijsku, kojom su Neoplatonovci htjeli idealizovati gadne bajke o poganskim bogovima.

U drugom pozitivnom dijelu Augustin prikazuje dva velika kraljevstva ili dvije velike građanske zajednice (civitates), kraljevstvo Božje i kraljevstvo ovog svijeta, te pod ovim slikama sve, što je odlučno djelovalo na razvitak svijeta i čovječanstva.

U tom drugom dijelu spisa razlikuje sam Augustin tri odsjeka: u prvom odsjeku (11.—14. knjiga) govori o postanku obaju kraljevstva: o stvorenju i padu anđela i prvih ljudi; dalje (15.—18. knjiga) raspravlja o razvitku jednog i drugog kraljevstva, o borbama, progonstvima i patnjama pravednika, koji baš onda pobjeđuju, kada trpe za Boga, i kojima je patnja ovdje na zemlji kanoti princip života vrhunaravnoga, jer ih sjedinjuje s Kristom, božanskim Patnikom. U ostalim knjigama (19.—22.) svetac govori o konačnoj svrsi jednog i drugog kraljevstva, t. j. o vječnim mukama osuđenih zlikovaca i o rajskom blaženstvu svih pravednika.

Krist je svojim velikim djelom otkupljenja omogućio i ponovno ostvario kraljevstvo Božje na zemlji. Po svojoj Crkvi on to svoje kraljevstvo i njegove građane štiti i unapređuje. I kao mistično tijelo Kristovo sama Crkva donekle se istovjetuje s ovim vidljivim kraljevstvom Božjim, komu je glava Krist, a životni princip ili duša Duh Sveti. Crkva nastavlja život svoga božanskog Začetnika na zemlji i slijedi njega na putu križa do slave uskrsnuća. To će biti »subota naša, kojoj svršetak ne će biti večera, nego dan Gospodnji kanoti osmi vječni dan, koji je posvećen uskrsnu-

¹⁸ Sermo 105, 12.

¹⁹ Izraz »civitas Dei« uzeo je Augustin iz psalama, kako sam veli na početku 11. knjige.

²⁰ V. Bardenhewer, l. cit. IV, 456.

cem Kristovim i unaprijed pokazuje vječni pokoj nesamo duha nego i tijela. Tu ćemo počiviti i gledati, gledati i ljubiti, ljubiti i hvaliti. Eto to će biti na koncu bez konca» (De Civ. Dei 22, 30).

Prve su tri knjige ovog djela započete g. 412. i izdane oko g. 414.; a posljednje četiri knjige istom su g. 426. napisane. Poradi ponovnog prekidanja i mnogih digresija djelo nije onako dotjerano kako je to sam svetac zaželio. Ali od početka je Augustin stalno odredio glavnu zamisao i bitni raspored svega spisa; i zato imamo u njemu jedinstvenu i dosta zaobljenu cjelinu. **I. P. Bock D. I.**

